

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**Капітал та його роль у забезпеченні фінансової стійкості
банку**

Студента 2 курсу, 5-м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та
страхування» спеціалізації «Публічні
фінанси»

Добрева Владислава
Юрійовича

Науковий керівник д.е.н.,
професор

Морозова Людмила
Сергіївна

Керівник освітньо-професійної програми
д.е.н., професор

Макогон Валентина
Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів
д.е.н., професор
заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2021

**Київський національний торговельно-економічний
університет**

Факультет фінансів та обліку

Кафедра фінансів

Спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»

Спеціалізація / освітня програма «Публічні фінанси»

Затверджую

Зав.кафедри _____

“ _____ ” _____ 2021 р.

**Завдання
на випускню кваліфікаційну роботу студентів**

_____ Добреву Владиславу Юрійовичу _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема випускної кваліфікаційної роботи (проекту)

Капітал та його роль у забезпеченні фінансової стійкості банку

Затверджена наказом КНТЕУ від « 15 » _____ вересня _____ 2021 р. № 2782

2. Строк здачі студентом закінченої роботи (проекту) _____ 22.11.2021
р. _____

3. Цільова установка та вихідні дані до роботи (проекту)

Мета роботи (проекту) комплексне дослідження ролі капіталу у забезпеченні фінансової стійкості банку

Об'єкт дослідження капітал банку

Предмет дослідження сукупність теоретичних і практичних засад формування капіталу та визначення його ролі у забезпеченні фінансової стійкості банку

4. Консультанти по роботі (проекту) із зазначенням розділів, за якими здійснюється консультування:

Розділ	Консультант (прізвище, ініціали)	Підпис, дата	
		Завдання видано	Завдання виконано

5.Зміст випускної кваліфікаційної роботи (проекту) (перелік питань за кожним розділом)

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ ТА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

1.1. Сутність, структура та класифікація капіталу банку

1.2. Сутність та зміст поняття фінансової стійкості банківського сектору

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ТА УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ

БАНКІВ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ

2.1. Загальний аналіз капіталу банківського сектору України

2.2. Світовий досвід впровадження Базельських вимог до банківського нагляду

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ КАПІТАЛУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

3.1 Рекомендації по вдосконаленню достатності банківського капіталу для забезпечення його фінансової стійкості

3.2. Пропозиції щодо вдосконалення механізму управління капіталом банку

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

6. Календарний план виконання роботи (проекту)

№ Пор.	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи (проекту)	Строк виконання етапів роботи	
		за планом	Фактично
1	2	3	4
1.	Узгодження плану та оформлення завдання	до 10.02.2021	до 10.02.2021
3.	Вступ. Розділ 1	до 20.04.2021	до 20.04.2021
4.	Розділ 2	до 22.06.2021	до 22.06.2021
5.	Подання статті на кафедру	до 15.09.2021	до 15.09.2021
6.	Розділ 3. Висновки	до 01.10.2021	до 01.10.2021
7.	Подання роботи на кафедру (всі розділи, додатки)	до 22.10.2021	до 22.10.2021
8.	Попередній захист	до 02.11.2021	до 02.11.2021

9.	Подання завершеної (переплетеної) роботи та електронної версії в ПДФ форматі	до 22.11.2021	до 22.11.2021

7. Дата видачі завдання „_10_” лютого 2021 р.

8. Керівник випускної кваліфікаційної роботи (проекту)

Морозова Л.С.

(прізвище, ініціали, підпис)

9. Гарант освітньої програми Макогон В.Д.

(прізвище, ініціали, підпис)

10. Завдання прийняв до виконання студент Добрєв В.Ю.

(прізвище, ініціали, підпис)

11. Відгук наукового керівника випускної кваліфікаційної роботи (проекту)

Випускна кваліфікаційна робота Добрєва В.Ю. виконана на актуальну тему.

В роботі автором розкрито сутність, структуру та класифікацію капіталу банку, визначено сутність та зміст поняття фінансової стійкості банківського сектору. Розглянуто вплив капіталу на фінансову стійкість банку.

В другому розділі роботи здійснено загальний аналіз капіталу банківського сектору України та досліджено світовий досвід впровадження Базельських вимог до банківського нагляду.

На основі розгляду теоретичних питань та результатів проведеного аналізу автором обґрунтовано рекомендації по вдосконаленню достатності

банківського капіталу для забезпечення його фінансової стійкості та запропоновано пропозиції щодо вдосконалення механізму управління капіталом банку.

Випускна кваліфікаційна робота Добрева В.Ю. виконана відповідно до вимог вищої школи і рекомендується до захисту.

Науковий керівник випускної кваліфікаційної роботи (проекту) _____
(підпис, дата)

Відмітка про попередній захист _____
(ПШБ, підпис, дата)

12. Висновок про випускну кваліфікаційну роботу (проект)

Випускна кваліфікаційна робота (проект) студента _____ Добрева В.Ю.
(прізвище, ініціали)

може бути допущена до захисту в екзаменаційній комісії.

Гарант освітньої програми _____ Макогон В.Д.
(прізвище, ініціали, підпис)

Завідувач кафедри _____ Чугунов І.Я.
(прізвище, ініціали, підпис)

« _____ » _____ 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ ТА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ	3
1.1.Сутність, структура та класифікація капіталу банку	3
1.2 Сутність та зміст поняття фінансової стійкості банківського сектору.....	11
3	

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ТА УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ БАНКІВ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ	16
2.1. Загальний аналіз капіталу банківського сектору України	3
2.2. Світовий досвід впровадження Базельських вимог до банківського нагляду	24
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ КАПІТАЛУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ	32
3.1 Рекомендації по вдосконаленню достатності банківського капіталу для забезпечення його фінансової стійкості.....	4
3.2. Пропозиції щодо вдосконалення механізму управління капіталом банку.....	3
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49
ВСТУП	

Банківський сектор країни є головною складовою економіки. Від ефективності й безперебійності функціонування кредитно-фінансового механізму залежить не лише своєчасне отримання коштів окремими господарськими одиницями, а й темпи економічного розвитку країни в цілому.

Актуальним є питання аналізу капіталу та його ролі у забезпеченні фінансової стійкості банку, що в свою чергу забезпечує стабільність банківського сектору в цілому. Недостатність капіталу окремих банківських установ України в останні роки негативно вплинула на ліквідність усієї банківської системи. Проблеми банківської сфери є водночас проблемами

фінансової безпеки держави. За таких умов дослідження питання стає особливо актуальним.

Об'єктом дослідження виступає капітал банку.

Предметом дипломної роботи є сукупність теоретичних і практичних засад формування капіталу та визначення його ролі у забезпеченні фінансової стійкості банку.

Метою роботи є комплексне дослідження формування капіталу банку та визначення його ролі у забезпеченні фінансової стійкості банку.

Реалізація поставленої мети обумовила необхідність вирішення таких завдань:

- розглянути сутність, структуру та класифікацію капіталу банку;
- дослідити сутність та зміст поняття фінансової стійкості банківського сектору;
- провести загальний аналіз капіталу банківського сектору України;
- проаналізувати світовий досвід впровадження Базельських вимог до банківського нагляду;
- обґрунтувати рекомендації по вдосконаленню достатності банківського капіталу для забезпечення його фінансової стійкості;
- надати пропозиції щодо вдосконалення механізму управління капіталом банку.

Проблеми, пов'язані з капіталом банків, з його достатністю та управлінням капіталом в цілому досліджувалися зарубіжними і вітчизняними економістами та фахівцями у галузі банківської справи, серед яких: Н.Аванесова, М. Алексеєнко, Т. Болгар, О. Васюренко, К. Волохата, А. Герасимович, О. Дзюблюк, Ж. Довгань, А. Мороз, В. Міщенко, І. Парасій-Вергуненко, Л. Примостка, П. Роуз, Д. Розенберг, М. Савлук, Н. Слав'янська, В. Шелудько, І. Школьник, І. Чугунов та інші. Віддаючи

належне напрацюванням згаданих економістів, слід підкреслити, що потреба вивчення цього питання залишається актуальною і сьогодні.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії. Дослідження здійснювалося з урахуванням вимог діалектичного методу пізнання, принципів системного та комплексного підходів. У процесі дослідження використовувались як загальнонаукові методи пізнання, так і спеціальні: аналізу і синтезу; логічного узагальнення; статистичного аналізу та інші.

Інформаційною базою дослідження виступають законодавчі та нормативно-правові акти, що визначають методичні основи і регламентують діяльність банків у сфері капіталу, офіційні матеріали Національного банку України, офіційна звітність банків України, публікації наукових видань.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 52 сторінки. У роботі міститься 6 таблиць, 1 рисунок, список використаних джерел із 41 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ ТА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

1.1. Сутність, структура та класифікація капіталу банку

Банківський капітал відіграє визначальну роль у процесі створення та функціонування комерційного банку, тому він є основою діяльності будьякої банківської установи. Таким чином, розуміння економічної сутності банківського капіталу, значення проблем, пов'язаних із його формуванням і ефективним управлінням надзвичайно важливе як для комерційних банків, так і для банківської системи в цілому.

У наукових працях багато розбіжностей щодо тлумачення банківського капіталу. Науковці до сих пір не виробили єдиного підходу щодо сутності власного капіталу.

Згідно із Законом України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2000 за № 2121-III (редакція від 10.06.2017) капітал банку - це власні кошти, залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань [1, с.1].

У своєму навчальному посібнику С. Кузнецова, Т. Болгар та З. Пестовська визначають, що капітал комерційного банку - це сукупність грошових коштів, які знаходяться у розпорядженні банку і використовуються ним для здійснення активних операцій [2, с.109].

У свою чергу В. Стельмах та В. Альошин трактують банківський капітал як сукупність різних видів грошових капіталів, засобів, які використовує банк у вигляді банківських ресурсів для забезпечення своєї діяльності, здійснення різноманітних банківських операцій і отримання прибутку. Складається з власного капіталу банку і залучених коштів. Іноді під банківським капіталом розуміють тільки власний капітал.

Л. Примостка вважає, що банківський капітал - власні кошти акціонерів (власників банку), внесені ними на свій ризик з метою отримання доходів.

А. Загородний та Г. Вознюк тлумачать банківський капітал як сукупність коштів, які знаходяться в розпорядженні банків і використовуються ними для кредитних, інвестиційних та інших операцій.

М. Алексеєнко визначає банківський капітал як грошові кошти та виражені у грошовій формі частина матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, що знаходяться в розпорядженні банків і використовуються ними для здійснення операцій з розміщення коштів та надання послуг з метою отримання прибутку.

А. Мороз, М. Савлук та М. Пуховкіна визнають банківський капітал як фонди, які створюються банками для забезпечення фінансової стійкості підприємницької та господарської діяльності, а також прибуток поточного року і минулих років. [3, с.128]

П. Роуз розуміє під банківським капіталом внесені власниками банку кошти, а саме: акціонерний капітал, резерви та нерозподілений прибуток. Д. Розенберг до банківського капіталу, крім акціонерного, відносить також довгострокову заборгованість. Схожої думки дотримується Ф. Мишкін, який визначає банківський капітал як різницю між сумою активів і пасивів, яка утворює чисті активи банку. Ці кошти мобілізуються шляхом продажу нових акцій або нерозподілених доходів. Важливим компонентом є також резерви у разі неповернення позик. Дж. Сінкі визначає основну функцію банківського капіталу як здатність компенсувати збитки, що виникають внаслідок банківських ризиків [4, с.98].

Таким чином, П. Роуз, Д. Розенберг, Ф. Мишкін та Дж. Сінкі під банківським капіталом розуміють власний капітал банку, який створюється засновниками та має здатність компенсувати збитки, що виникають внаслідок ризиків.

Л. Рябініна визначає власний капітал як грошові кошти, внесені акціонерами (власниками банку) і учасниками, а також кошти сформовані в процесі подальшої діяльності банку. [5, с.93] З даним визначенням згодні С. А. Кузнецова, Т. М. Болгар та З. С. Пестовська.

У той же час іншу думку мають І. Сокиринська та Т. Журавльова Т., вони вважають, що власний капітал – це грошові кошти та виражена у грошовій формі частина майна, які належать його власникам, забезпечують економічну самостійність і фінансову стійкість банку [6, с.30].

О. Васюренко, К. Волохата визначають власний капітал банку, як сукупність внесених власниками (учасниками капіталу) власних коштів, які

зростають у результаті ефективної банківської діяльності в процесі капіталізації прибутку, а також за рахунок додаткових надходжень із боку учасників.

В. Міщенко та Н. Слав'янська трактують власний капітал, як спеціально створені фонди і резерви, призначенні для забезпечення фінансової стійкості, комерційної та господарської діяльності, відшкодування можливих збитків і які перебувають у користуванні банку протягом всього періоду його функціонування.

О. Дзюблюк визначає, що власний капітал – сукупність активів банку, які у випадку його банкрутства спрямовуються на відшкодування втрат вкладників.

А. Герасимович, М. Алексеєнко та І. Парасій-Вергуненко вважають, що власний капітал банку являє собою грошові кошти та виражену в грошовій формі частину майна, які належать його власникам, забезпечують економічну самостійність і фінансову стійкість банку, використовують для здійснення банківських операцій та надання послуг із метою одержання прибутку [7, с.526].

Вважаємо, що наведені вище визначення сутності капіталу доповнюють одне одного і можуть реально використовуватись у банківській діяльності залежно від поставлених цілей. Проаналізувавши дані поняття, можна зазначити, що власний капітал банку – це грошові кошти, внесені акціонерами (засновниками банку), а також кошти, утворені в процесі діяльності банку для забезпечення його економічної самостійності й фінансової стійкості протягом усього періоду його діяльності.

Окрім власного капіталу Законодавством України визначено такі види банківського капіталу: статутний, приписний та регулятивний. Капітал статутний - це сплачена грошовими внесками учасників банку вартість акцій, паїв банку в розмірі, визначеному статутом. Капітал приписний - це

сума грошових коштів у вільно конвертованій валюті, надана іноземним банком філії для її акредитації. Капітал регулятивний - це сукупність основного та додаткового капіталів, складові яких визначаються Законом та нормативно-правовими актами Національного банку України [1, с.1].

Парасій-Вергуненко І. М. визначає, що сутність банківського капіталу виявляється через його функції:

- капітал є основою для створення та організації банку, а також для його діяльності до часу накопичення достатнього рівня ресурсів;
- у разі несприятливої ситуації і непередбачених витрат капітал відіграє роль буфера, що дає змогу продовжувати банку функціонування;
- капітал підтримує довіру клієнтів банку і переконує кредиторів у його фінансовій спроможності;
- капітал є підґрунтям для структурного розвитку фінансово-кредитної установи, розробку і впровадження нових послуг;
- капітал слугує регулятором загального розвитку банку в довгостроковій перспективі [9, с. 36].

Серед функцій, які виконує банківський капітал, можна виділити стратегічні функції:

- комунікаційна функція банківського капіталу, завдяки якій висвітлення фінансової звітності, величина банківського капіталу стимулює розвиток конкурентного середовища між банківськими установами;
- індикативна функція банківського капіталу, яка сприяє фінансовій стійкості та розвитку банківської системи загалом;
- мобілізаційна функція, яка полягає в тому, що частина банківського капіталу іде на формування кредитних ресурсів банку, які розміщуються серед суб'єктів господарювання і сприяють розвитку реального сектору економіки та підвищенню економічного зростання країни;

- стимулююча функція банківського капіталу, що забезпечує поступове розширення банківського бізнесу, банківських операцій та послуг, створення нових продуктів, максимально ефективно стимулює роботу банківської установи;

Але сутність цієї функції полягає ще у тому, що зміна обсягу власного капіталу та його частки в ресурсах банку впливає на інтереси його власників та менеджменту. Це пов'язано насамперед з тим, що власний капітал є безплатним ресурсом для банку як суб'єкту бізнесу. Чим більшим обсягом таких безоплатних ресурсів володіє банк, тим меншими будуть його операційні витрати, зокрема відсоткові, і тим більший обсяг прибутку зможе забезпечити менеджмент банку за цього обсягу доходів. А збільшення обсягів прибутку створює джерело для збільшення соціальних виплат та покращення умов праці колективу банку, в тому числі його керівництво. У цьому ракурсі стимулювальна функція через вплив на матеріальні інтереси банку протидіє знижувальній динаміці частки капіталу в ресурсах та в активах банку. [10, с 146]

- функція планування, за допомогою якої формування капіталу банку спрямовується на певні цілі у довгостроковому періоді, здійснення стратегічного інвестування, довгострокового кредитування для виходу на зовнішні ринки і здійснення міжнародного банківського бізнесу;

- обігова функція банківського капіталу, яка полягає в обіговості виробничого процесу, оскільки здійснюється кругообіг: за рахунок банківського капіталу здійснюється кредитування економіки, а за рахунок кредитних коштів формується більша частина оборотних коштів підприємств, а потім знову повертаються у банк. [11, с 259-263]

Визначені функції власного капіталу банку дають змогу нам зробити висновок, що власний капітал є динамічним, функціональним утворенням, що забезпечує поточну банківську діяльність від початку його утворення. Своєю функціональністю банківський капітал забезпечує збереження довіри до банків з боку населення, а здійснення поточних та стратегічних функцій реалізує фінансову стійкість банківської системи.

Отже, капітал банку в процесі організації банківської діяльності одночасно виконує кілька функцій, що забезпечує найвищий ефект від проведення банківських операцій, тобто максимізацію прибутку.

Підсумовуючи вище викладене, необхідно відмітити, що:

- власний капітал є основою для початку і продовження господарської діяльності будь-якої банківської установи, він є одним із найістотніших і найсуттєвіших показників;
- капітал банку - це власні кошти, залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань;
- законом визначено такі види банківського капіталу: статутний, приписний та регулятивний;
- РК – це капітал, який банк повинен мати для проведення відповідних операцій, оскільки цього вимагає регулюючий орган і він є ключовим у діяльності кожного банку. Він складається з основного та додаткового капіталів.

Таким чином, обґрунтовано, що власний капітал банку – це грошові кошти, що внесені акціонерами, а також кошти, утворені в процесі діяльності банку, з метою забезпечення його економічної самостійності й фінансової стійкості.

1.2. Сутність та зміст поняття фінансової стійкості банківського сектору

Однією з найголовніших проблем сучасності є забезпечення стійкості розвитку економіки, зокрема її важливої ланки – банківської системи. В сучасних умовах глобалізації світової економіки фінансові ринки багатьох країн стають усе більш взаємозалежними. Нестабільність національних економік світу, їх нерівномірний розвиток, який посилюється спекулятивними операціями банків, спричиняють виникнення банківських криз не лише у масштабі окремих держав, а й призводять до глобальних світових фінансових потрясінь [12].

Стабільний розвиток української економіки значно залежить від фінансово стійкого банківського сектору. Банки є частиною єдиного економічного організму як одного із важливих секторів економіки. Банки, що стабільно функціонують, здатні накопичувати фінансові ресурси і забезпечувати рух капіталів між усіма секторами народного господарства, тим самим активізуючи інвестиційні процеси у державі, сприяючи економічному зростанню та підвищенню добробуту суспільства [13]. Фінансовий стан банківської системи є тісно пов'язаним із станом економіки України в цілому та розвитком суспільних відносин.

Ефективне функціонування банків значною мірою залежить від стану економіки і особливо від її виробничого сектору, оскільки в умовах кризи та падіння інвестиційної активності діяльність банків зміщується в бік проведення спекулятивних та ризикових банківських операцій. Таким чином, стійкість розвитку економіки вимагає, щоб її складові, зокрема фінансові інституції, ринки та інфраструктура, були спроможні приймати на себе дію несприятливих зовнішніх чинників [12].

В умовах глобалізації та інтенсифікації банківського бізнесу, посилення конкурентної боротьби на фінансових ринках актуалізується проблема розробки системи управління фінансовою стійкістю банку на основі визначення принципів, інструментів та методів, реалізація яких здатна забезпечити ефективне стабільне функціонування банківського сектору України [14].

Фінансова стійкість усієї банківської системи є комплексною характеристикою та розглядається з позиції трьох основних рівнів [12]:

1. Об'єднання з економікою в цілому та її регіональними сегментами.
2. Взаємозв'язок стійкості окремого банку зі стійкістю банківської системи в цілому як цілісного утворення.
3. З позиції окремо взятого банку як структури, яка містить у собі певні частини.

Іншими словами, на мікрорівні стійкість – це здатність банку функціонувати, реалізовувати свої цілі й завдання, виконувати обов'язки перед клієнтами в умовах настання економічних шоків та кризових явищ. На макрорівні – це здатність банківської системи подолати кризові ситуації в різних сферах і продовжувати функціонування, не викликаючи при цьому необхідності в економічних агентів радикально змінювати свої цілі і завдання щодо клієнтів навіть в умовах істотно негативних наслідків. Тобто, стійкість – це макроекономічна характеристика усієї банківської системи, котра визначається сукупністю показників стійкості окремих банків [15].

Згідно з формулюванням НБУ «фінансова стійкість банку – стан банку, який характеризується збалансованістю фінансових потоків, достатністю коштів для підтримки своєї платоспроможності та ліквідності, а також рентабельною діяльністю» та «...означає постійну здатність банку

відповідати за своїми зобов'язаннями і забезпечувати прибутковість на рівні, достатньому для нормального функціонування у конкурентному середовищі.» [16].

Велика кількість дослідників та вчених вирізняють інші, відмінні від НБУ, визначення поняття «фінансова стійкість банку».

В. Варцаба зазначає, що «фінансову стійкість прийнято трактувати як якісну характеристику фінансового стану банку, що визначається достатністю, збалансованістю та оптимальним співвідношенням банківських ресурсів і активів за умови підтримання на достатньому рівні ліквідності, платоспроможності, зростання прибутку та мінімізації ризиків» [14].

В. Коваленко та Н. Радова дають узагальнене визначення даному поняттю, як «міра повноти та якості вирішення завдань, поставлених перед системою, виконання банківською системою своєї місії, що забезпечує досягнення позитивного фінансового результату; спроможності максимально ефективно та з мінімальним ризиком трансформувати, розподіляти та використовувати ресурси задля виконання власних зобов'язань, збереження ефективності діяльності банків в умовах допустимого ризику та нівелювання наслідків кризи» [17].

Фінансова стійкість – це показник довіри як до окремого банку, так і до системи загалом з боку інвесторів, вкладників, партнерів та кредиторів. Нестабільна банківська система не може ефективно функціонувати, задовольняти потреби клієнтів та держави. В умовах криз саме фінансова стабільність банків зазнавала найбільшого удару [7].

Остання світова фінансово-економічна криза стала показовим тестуванням українських банків на фінансову стійкість та виявила критичні недоліки усього банківського сектору, такі як: зниження обсягів

фінансування та капіталізації банків, що викликало підвищення вартості банківських ресурсів та дефіцит їх ліквідності; залежність банків від зовнішнього кредитів та кредитування у іноземній валюті, відсутність прозорості банківського сектору. Нарощення масштабів кризи в економіці, загострення конкуренції та підвищення ризиків у діяльності українських банків стали причиною погіршення фінансового стану та банкрутства як малих та середніх, так і великих системних банків. Усе це дозволило виявити проблеми ефективності регулюючих заходів держави щодо забезпечення фінансової стійкості банків, а також недосконалості системи корпоративного банківського менеджменту.

Оскільки метою діяльності усіх суб'єктів господарювання є отримання прибутку, а особливостями діяльності банків є посередництво на фінансових ринках та оперування коштами клієнтів, то саме банки є найбільше пов'язаними з постійними фінансовими ризиками. Помилки в управлінні такими ризиками або їх неадекватна оцінка може призвести не лише до втрати капіталу акціонерів чи власників банку, а й цілих галузей економіки та заощаджень населення [13]. Саме для захисту банківської системи зокрема, а також національної економіки загалом від негативних наслідків глобальних процесів слід розвивати механізми ефективного управління банківською системою, забезпечення фінансової стійкості [15]. Під час кризи та нестабільної геополітичної ситуації банки схильні до зниження обсягів довгострокового фінансування виробництва, строків кредитування, дохідності від основної діяльності за рахунок побічних операцій. Банки, що котрі пізніше реагують на зміни економічної кон'юнктури та не вживають необхідних заходів, ставлять під загрозу не лише власне функціонування, а й дестабілізують економіку в цілому. Своєчасне виявлення проблемного банку є важливим завданням центрального банку кожної країни.

Моніторинг фінансової стійкості банківської системи є частиною наглядових функцій НБУ. Основна його мета – забезпечити органи державного управління достовірною інформацією щодо результатів діяльності банківської системи та чинників, що впливають на неї, задля своєчасного здійснення превентивних (прогнозування економічних криз, попередження на пом'якшення їх впливу), стабілізаційних (забезпечення скорішого виходу банків із кризових ситуацій) та відновлювальних заходів. Національним банком України впроваджено практику банківського моніторингу фінансової стабільності банків на основі індикаторів та нормативів економічної діяльності банків. Індикатори фінансової стійкості – це показники поточного фінансового стану і стійкості фінансових установ країни та їхніх контрагентів щодо достатності капіталу, якості активів, прибутку та рентабельності, ліквідності та чутливості до ринкового ризику [16].

У світовій та вітчизняній практиці ведення банківського бізнесу для забезпечення фінансової стабільності банківської системи використовують інструменти банківського регулювання за такими основними напрямками, як стабільність окремого банківського інституту (мікропруденційна політика), стабільність банківської системи (макропруденційна політика), цінова стабільність та економічна активність як основа підтримки фінансової стабільності (макроекономічна політика, що містить монетарну та фіскальну політики). НБУ розроблено та прийнято Стратегію макропруденційної політики, що спрямована на попередження виникнення та акумулювання системних ризиків у фінансовому секторі, забезпечення раціонального розміщення та ефективного використання фінансових ресурсів [17].

Отже, банківська система – це складний процес, функціонування якого основною мірою визначається внутрішніми та зовнішніми ризиками, які постійно супроводжують банківську діяльність. Важливим способом

усунення або мінімізації ризиків є регулювання, тобто підтримання необхідного рівня банківського капіталу: оптимальних співвідношень прибутковості, ліквідності і платоспроможності банку в процесі управління його активами і пасивами.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ТА УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ

БАНКІВ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ

2.1. Загальний аналіз капіталу банківського сектору України

У Законі України «Про банки і банківську діяльність» визначено, що «метою банківського нагляду є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках» [18]. Досягнення вказаної мети забезпечується, зокрема, шляхом установлення обов'язкових нормативів і лімітів для банків, а також перевірки з боку НБУ правильності розрахунку банками цих нормативів і лімітів. Визначені Національним банком України економічні нормативи є тими індикаторами, які дають змогу відстежувати зміни у діяльності кожного комерційного банку, вчасно виявляти ризики та загрози, а отже, і своєчасно вживати до банків певні коригувальні заходи, а також заходи примусового впливу, спрямовані на вдосконалення поточної діяльності банків та їх фінансове оздоровлення. Регламентовані межі нормативних значень покликані сприяти надійному та ефективному функціонуванню банківського сектору [19].

Національним Банком України станом на травень 2020 року встановлено 10 економічних нормативів капіталу, ліквідності, кредитного ризику та інвестування, що є обов'язковими до виконання усіма банками [20].

1) Нормативами капіталу є:

- норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1) – визначає здатність регулятивного капіталу покривати негативні ефекти кредитних та інших ризиків; мінімальний обсяг становить 500 мільйонів гривень;
- норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) – показує здатність кредитної установи вчасно та повною мірою покривати заборгованості: чим більше значення показника, тим більший обсяг ризику, що покладає на себе банк; значення показника не має бути нижчим за 10%;
- норматив достатності основного капіталу (Н3) – залежить від розмірів кредитного ризику та визначає обсяг регулятивного капіталу, що потребує банк для виконання ним активних операцій; нормативне значення має перевищувати 7%.

2) Серед нормативів ліквідності виділяють:

- норматив короткострокової ліквідності (Н6) – контролює спроможність банку погашати короткотермінові зобов'язання на основі ліквідних активів; нормативне значення – вище 60%.
- коефіцієнт покриття ліквідністю (Liquidity Cover Ratio, LCR) – відображає рівень стійкості банку до короткострокових шоків ліквідності (покриття значних відтоків коштів клієнтів протягом 30 днів у періоди кризи). Нормативне значення коефіцієнту встановлено на рівні 100%.

Коефіцієнт LCR був затверджений НБУ у 2018 році за рекомендаціями Базельського комітету та згодом замінив два нормативи (миттєвої ліквідності (Н4) та поточної ліквідності (Н5)), оскільки він є більш жорстким, а значить розрахунки нормативів Н4 та Н5 більше не були доцільними.

Банки зобов'язані мати ефективну політику та процедури своєчасного виявлення, розрахунку, оцінки, моніторингу, контролю та управління кредитним ризиком, у тому числі за операціями з пов'язаними з банком особами, а також великими ризиками щодо одного контрагента або групи пов'язаних контрагентів, пов'язаних з банком осіб. Ці політика та процедури мають охоплювати весь цикл кредитування, який включає видачу кредиту, оцінку кредиту, а також здійснення управління кредитним та інвестиційним портфелем [20].

3) Серед нормативів кредитного ризику розглядають [20]:

– норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) – обмежує ймовірність кредитних небезпек, що виникають через несплати окремим боржником своїх зобов'язань; показник не має перевищувати 25%;

– норматив великих кредитних ризиків (Н8) – встановлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за одним контрагентом або групою; розмір показника банку не має бути більшим за восьмикратний розмір його регулятивного капіталу;

– норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними банком особами (Н9) – накладає обмеження на операції з пов'язаними особами для уникнення ризику та їх негативного впливу на діяльність банку; показник має бути меншим за 25%.

4) Існують два види нормативів інвестування:

– норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11);

– встановлює ліміти на обсяги ризику, що стосується інвестування в акції та сертифікати юридичної особи; максимальне значення показника – 15%;

– норматив загальної суми інвестування (Н12) – встановлення лімітів на здійснення інвестиційної діяльності банку задля зниження пов'язаних з нею ризиків; значення – не вище 60%.

Усі перелічені вище нормативи розраховуються за кожним окремим банком та збираються НБУ для формування статистичної звітності щодо щомісячних обсягів та динаміки цих показників для банківської системи України в цілому, аналіз яких представлено нижче.

Протягом останніх десяти років велика кількість українських банків припинило своє існування 107 банків, 16 з яких – з іноземним капіталом (табл. 2.1). Можна помітити, що найбільша кількість банків, що втратили ліцензію на діяльність, припадала на 2015 рік. Така тенденція банківської системи продовжувалась до 2018 року, особливо після подій 2014 року, коли банківський сектор втратив України більше половини банків. Невизначеність майбутнього банківської системи у період кризи спричинила відтік капіталу з банків, це ускладнило залучення клієнтів та підтримання депозитного портфелю на рівні, необхідному для безпечного функціонування кредитних установ. Останньою зміною на кінець 2019 року стало об'єднання Альфа-Банку та Укрсоцбанку, наразі кількість працюючих банків становить 75. Протягом останніх двох років і вперше з моменту настання кризи український банківський сектор демонструє рекордну прибутковість, активізацію кредитування та помітне посилення фінансової стійкості.

Таблиця 2.1

Динаміка кількості існуючих банків України 2010–2019 рр.

Показник	Роки									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість працюючих банків	176	176	176	180	163	117	96	82	77	75

Динаміка кількості ліквідованих та нових банків	-6	0	0	+4	-17	-46	-21	-14	-5	-2
з них: з іноземним капіталом	+4	-2	0	-4	+2	-10	-3	0	-1	-2
у тому числі зі 100% іноземним капіталом	+2	+2	0	-3	0	-2	0	1	+5	0

Джерело: побудовано автором на основі статистичних матеріалів Мінфіну

Оцінюючи становище банків на основі обсягів їхнього регулятивного капіталу, можна засвідчити, що до подій 2014 року та фінансової кризи банки поступово нарощували капітал, проте криза спричинила різкі негативні зміни, так що тенденція до зростання відновилась лише у 2017 році (табл. 2.2). За період кризи банки втратили 95,3 млрд регулятивного капіталу, включаючи втрату через припинення діяльності великої частини банків. Щодо інших нормативів капіталу, зниження обсягів НЗ було спричинене зростанням кредитних ризиків та зниженням обсягів регулятивного капіталу, незважаючи на це показник залишався вищим за дозволений 7%, Таблиця 2.2

Фактичне виконання нормативів капіталу в цілому за банківською системою у 2010–2019 рр.

Норматив	Роки									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Н1, млрд	160,9	178,5	178,9	205	189	129,8	109,7	115,8	126,1	150,3
Н2, %	20,8	18,9	18,1	18,3	15,6	12,3	12,7	16,1	16,2	19,7
НЗ, %	14,6	15,0	14,9	14,0	–	–	–	–	10,4	13,5

Джерело: побудовано автором на основі статистичної звітності НБУ

а норматив Н2 (показник адекватності капіталу) не дивлячись на спад, також не опускався нижче допустимого НБУ рівня – 10% – навіть у момент найсильнішого загострення кризових явищ, а з 2017 року відновив

зростання. Зараз середнє значення достатності регулятивного капіталу банків становить 19,7%, основного 13,5%, що є значно вищим від мінімальних нормативів, а це свідчить про успішне виконання підвищених умов НБУ до капіталу без сповільнення темпів кредитування, що продовжиться і надалі.

Здатність банківської діяльності піддаватись ризику ліквідності загрожує банку ймовірністю не мати змоги розплатитись у визначений термін за зобов'язаннями з причини неможливості швидко конвертувати власні активи у платіжні засоби не несучи при цьому значних збитків. У зв'язку з цим, банки повинні постійно управляти ліквідністю, підтримуючи її на достатньому рівні для своєчасного виконання всіх взятих на себе зобов'язань з урахуванням їх обсягів, строковості й валюти платежів, забезпечувати потрібне співвідношення між власними та залученими коштами [21].

Як свідчать дані, представлені у таблиці 2.3, протягом усього періоду і до сьогодні нормативи миттєвої, поточної та короткострокової ліквідності повністю задовольняли вимоги НБУ.

Таблиця 2.3

Фактичне виконання нормативів ліквідності в цілому за банківською системою у 2010–2019 рр.

Норматив	Роки									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
H4, %	58,8	58,5	69,3	57,9	57,1	78,7	60,8	55,6	68,7	-
H5, %	77,3	70,5	79,1	80,9	79,9	78,0	102,1	108,1	99,1	-
LCR, %	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100
H6, %	91,2	94,7	90,3	89,1	86,1	92,9	92,1	98,4	93,5	94,4

Джерело: побудовано автором на основі статистичної звітності НБУ

Нещодавно введений коефіцієнт LCR за 2019 рік поступово досягнув нормативного значення 100% за усіма банками (НБУ протягом періоду запровадження поетапно підвищував норматив – з 80% до 100% до кінця 2019 року), що підтверджує повне забезпечення банків ліквідністю в розмірах, достатніх для повного виконання зобов'язань упродовж 30 днів в умовах кризи як у національній, так і в іноземних валютах.

Для зниження ймовірності виникнення банківських ризиків НБУ визначає нормативи кредитного ризику, недотримання яких може спричинити фінансові негаразди у діяльності банку. У таблиці 2.4 розміщена інформація щодо розмірів показників нормативів кредитного ризику за період 2010–2019 років.

Таблиця 2.4

Фактичне виконання нормативів кредитного ризику в цілому за банківською системою у 2010–2019 рр.

Норматив	Роки									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Н7, %	21,0	20,8	22,1	22,3	22,0	22,8	21,48	20,3	19,8	17,6
Н8, %	161,2	164,5	172,9	172,0	250,0	364,1	308,3	208,3	176,2	105,0
Н9, %	–	–	–	–	–	31,2	36,7	17,9	10,4	7,0

Джерело: побудовано автором на основі статистичної звітності НБУ

За аналізований період показники виконання нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) сягали максимального значення 22,8%, що не перевищувало норму. Не зважаючи на це, значення нормативу сигналізувало про досить високу ймовірність кризи, як у 2015 році.

Щодо нормативу максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9), то дані свідчать, що за останні три роки показник повернувся до свого нормативного значення, попри його суттєве перевищення норми у 2015–2016 рр. За 2017–2019 рік

відсоток зменшився більше ніж у п'ять разів, порівняно з 2016 роком. Запровадження у 2015 році даного нормативу дало змогу помітити проблему підвищення кредитного ризику за операціями з пов'язаними особами та вжити заходів щодо їх кращого регулювання та скорочення ризиків у майбутньому.

Отже, з аналізу останніх трьох нормативів можна зробити висновок, що стійкість банківського сектору до кредитних ризиків зростає. В основному загрозу становлять непрацюючі кредити, амортизація їх застави та валютна складова у балансах банків. За 2019 рік значно покращилась якість кредитних портфелів, а обсяг проблемних кредитів вперше сягнув нижче 50% відсотків і становить 48,4%. Стратегією НБУ щодо розвитку фінансового сектору до 2025 року заплановано зниження рівня непрацюючих кредитів до 10%, більшою мірою це залежатиме від ефективності заходів очищення та реструктуризації портфелів державних банків, на які припадає 75% усіх проблемних кредитів. Щоб забезпечити стійкість до шоків, банки повинні зменшувати концентрацію корпоративного портфеля, кредитувати боржників із прийнятним борговим навантаженням та прозорою структурою власності.

Наступною групою показників для аналізу стану банківського сектору України стали нормативи інвестування. У таблиці 2.5 подано дані щодо розмірів сукупних показників зазначених нормативів та їх дотримання банками України.

Таблиця 2.5

Фактичне виконання нормативів інвестування в цілому за банківською системою у 2010–2019 рр.

Норматив	Роки									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
H11, %	0,05	0,05	0,09	0,04	0,01	0,002	0,001	0,00001	0,0009	0,0002
H12, %	3,4	3,2	3,5	3,2	3,0	1,1	0,6	0,2	0,2	0,1

Джерело: побудовано автором на основі статистичної звітності НБУ

Висновки, котрі можна зробити з наведених статистичних даних та порівняння їх із нормативами Нацбанку, свідчать про дуже низьку інвестиційну активність усієї банківської системи України. Банки не зацікавлені в здійсненні прямих інвестицій в компанії України, а зосередилися більше на портфельних інвестиціях, які купують їх з метою подальшого продажу й отримання прибутку від різниці між ціною продажу і купівлі. Даний факт пов'язаний також з рядом причин об'єктивного та суб'єктивного характеру, які стосуються як загального рівня розвитку національної економіки в різних її сферах, так і незацікавленістю банків у фінансуванні інвестиційних проектів у зв'язку зі значними ризиками та невідповідністю термінів ресурсної бази строкам реалізації інвестицій [22].

Загалом, кредитні установи України виконують усі нормативні вимоги Нацбанку та є достатньо капіталізованими й прибутковими у нинішній макроекономічній кон'юктурі. Але, сучасна банківська система сьогодні характеризується повільним, проте стабільним розвитком, порівняно з станом 2015 року, наслідком якого стала ліквідація половини діючих банків. Зниження впливу кризових процесів на банківську систему зможе забезпечити лише стабілізація всієї національної економіки. Наразі банки справляються із завданням стримувати ліквідність та підтримувати її на прийнятному НБУ рівні, завдяки розміщенню вільних активів у первинні та вторинні резерви, як готівкові кошти або поточні рахунки Нацбанку, не ризикуючи при цьому інвестувати ці ресурси у високодохідні активи. Банки, які поки не вдаються до заходів скорочення кредитування, суттєво відстають від інших за якістю кредитного портфеля на українському ринку фінансів. Фактори, які можуть впливати на банківську систему у випадку настання кризи, це недостатньо консервативна оцінка платоспроможності клієнтів

банками, короткостроковість вкладів та їх доларизація, недостатня операційна ефективність.

Останнім часом Україна стрімко прямує до вдосконалення системи нагляду та пруденційного регулювання банків, зокрема прийняття міжнародних вимог та практичних досягнень, однак певні проблеми все ще залишаються невирішеними: недосконалість контролю наявності у розпорядженні банків адекватних моделей та систем управління ризиками; недостатній рівень виконання пруденційних вимог щодо досягнення обсягів встановлених нормативів щодо великих кредитних ризиків; відсутність належної уваги та зусиль до розробки положень та процедур стосовно протидії відмиванню доходів. Доцільним для України є створення концепції банківського нагляду, в якій всі складові будуть тісно взаємодіяти та співпрацювати між собою.

2.2. Світовий досвід впровадження Базельських вимог до банківського нагляду.

Постійний розвиток кризових процесів в банківській системі світу з огляду на високий рівень нестабільності світової кредитної системи спонукав представників центральних банків восьми європейських країн, Японії та США, об'єднавшись у міжнародну організацію, що отримала назву Базельський комітет з питань банківського нагляду (БКБН), зосередитись на проблемі ефективного регулювання ризиків в діяльності кредитних організацій з метою мінімізації їх впливів. Основною ціллю створення такого об'єднання держав стало впровадження уніфікованих стандартів в сфері банківського регулювання та нагляду задля підвищення стабільності міжнародної банківської системи, а також забезпечення рівних конкурентних умов для міжнародно активних банків.

Перспективи розвитку економічних процесів у господарстві будь-якої країни зумовлюються стабільністю і станом її банківської системи. Саме тому банківська сфера держави вимагає пильної уваги з боку її регулюючих органів, які покликані, насамперед, наглядати за станом і стабільністю банківських установ, що утворюють банківську систему країни, а також регулювати у разі необхідності різноманітні аспекти банківської діяльності, що мають реальний вплив на функціонування банківської системи країни в цілому [23].

За роки функціонування Комітету було розроблено ряд документів та директив, котрі не зважаючи на свій рекомендаційний характер, поступово та успішно імплементувались у законодавчу та нормативну базу банківського регулювання та нагляду усіх країн-членів та були взяті до уваги їх національними наглядовими органами. Головними документами Комітету є «Основні принципи ефективного банківського нагляду», а також «Міжнародні конвенції оцінки та стандартів капіталу» – Базель I–III. Дані документи вносять зміни до нормативно-правового забезпечення пруденційного регулювання щодо достатності регулятивного капіталу кредитних установ, вимог до формування резервів та регулювання кредитних операцій, запровадження системи оцінки ризиків, внутрішньобанківських процедур відстеження та управління ними. Кожна наступна редакція основної Угоди (II та III) не виключає та не скасовує інших, а лише вносить доповнення до положень щодо регулювання банківського капіталу.

Перша угода – Базель I – була прийнята БКБН у 1988 році з головною ідеєю стандартизувати регулятивні положення стосовно формування однакового резерву капіталу для однакових розмірів ризиків. Основним елементом, на якому зосереджувались положення Базелю I, був регулятивний капітал банків, що складався з капіталу 1-го (акціонерний капітал, розкриті резервні

фонди та резерви під активні операції) та 2-го (додатковий капітал, а саме: резерви переоцінки, загальні резерви, інструменти гібридного капіталу та субординованого боргу) рівнів. Даний вид капіталу слугує для покриття негативних наслідків різних видів ризиків, що виникають у діяльності банків, тобто призначенням регулятивного капіталу є забезпечення захисту вкладів та фінансової стійкості і стабільності кредитної установи [24].

Наприкінці 1990- х років операційний ризик було визнано окремою категорією ризику, а міжнародні регулятори розпочали проводити консультації щодо укладення нової угоди та розробляти оновлені вимоги до структури капіталу та зважених на ризик активів, котрі у 2004 році сформувались у вигляді «Міжнародної конвергенції щодо вимірювання та вимог до капіталу: переглянуті підходи» – Базелю II.

«Базель II» містить три основні компоненти, а саме [25]:

- перший компонент передбачає мінімальні вимоги до капіталу банку, який повинен забезпечити своєрідну подушку безпеки для покриття кредитного, ринкового і операційного ризику;
- другий компонент охоплює основні принципи наглядового процесу, управління ризиками, а також прозорості і звітності перед органами банківського нагляду;
- третій компонент покликаний стимулювати ринкову дисципліну шляхом розкриття банками інформації про капітал і оцінку ризиків.

Абсолютний мінімум достатності капіталу все ще складає 8% від вартості активів, оцінених на предмет ризику. Оновленою версією документу було запропоновано більш широкий спектр підходів до управління ризиком для встановлення потреби в капіталі, включаючи власні внутрішні моделі банків.

У 2010 році Базельський комітет затвердив нову редакцію угоди – Базель III, в якій було передбачено подолання недоліків попередньої угоди,

зміцнення стійкості світової фінансової системи і запобігання виникненню глобальних фінансових криз [27]. Важливими ознаками нових капітальних стандартів за «Базель III» можна вважати: 1) поліпшення якості структури власного капіталу банків; 2) істотне підвищення необхідної квоти капіталу; 3) зменшення системного ризику; 4) наявність достатнього часу для переходу на нові нормативи регулювання [28].

Нові вимоги мали впроваджуватися поетапно – впродовж 2013–2019 років, сьогодні термін остаточного переходу був продовжений до 2022 року.

Однак, світова банківська система не зупиняється у своєму розвитку та прямує до невпинного вдосконалення та ще більшої наглядової жорсткості. У грудні 2017 року з'явилася нова версія третьої Базельської угоди під неофіційною назвою Базель IV в результаті тривалих переговорів з представниками банківського сектора, наукової спільноти та офіційних структур. Деякі фахівці вважають її появу не зовсім обґрунтованою, оскільки нововведення є незначними і пов'язаними, перш за все, з підходами до оцінки ризиків для розрахунку капіталу. Оновлений варіант Базелю III набуде чинності 1 січня 2022 року, але остаточне введення окремих деталей триватиме до 2027 року.

Базель III являє собою найбільш великі і конкретизовані нормативи роботи банківського сектора, що ведуть до його глибоких змін. Вони справляють різний вплив в державах так званої рейнської і англосаксонської моделі. Перша відрізняється ключовою роллю кредитних установ в народному господарстві і фінансовому секторі, переважанням колективного інтересу і установкою на досягнення довгострокових народногосподарських результатів. До неї належить континентальна Європа, Скандинавія, Японія. У другому випадку спостерігається домінування залучення коштів через ринки капіталу, розквіт індивідуалізму і гонитва за короткостроковим прибутком.

Виходячи з переважаючого способу фінансування фінансові системи підрозділяються на банківсько-орієнтовані і ринково-орієнтовані. У країнах рейнської моделі, що довела свою ефективність, базельські стандарти призводять до серйозних змін, тому що зачіпають системно значимий компонент фінансових посередників. В англосаксонських державах наслідки цієї реформи є незначними, оскільки банки не відіграють помітної ролі в економіці і фінансовій системі.

Базель III викликав потужну хвилю протесту серед представників банківського сектору і експертного співтовариства. Фахівці побоюються безлічі негативних наслідків економічного та фінансового характеру. Вимоги до власного капіталу кредитних інститутів збільшилися приблизно на третину. Достатність капіталу банків належить до числа спірних наукових питань. Деякі західні дослідники вважають Базельські стандарти щодо власних коштів такими, що не відповідають економічним реаліям. Базель III спонукає до постійного дотримання нормативів, призначення яких було регулювання банківського сектору кризових періодів. Це змушує фінансові інститути згортати бізнес, тобто знижувати обсяг кредитування реального сектору.

Застосування Базельських рекомендацій в різних державах має свою специфіку, таким чином, про уніфікацію системи регулювання банківського сектору говорити не доводиться. Це створює додаткові складнощі, так як банки повинні дотримуватися різних норм в різних юрисдикціях, звітуючи в одній країні відповідно до вимог Базелю II, і в іншій – відповідно до вимог Базелю III. Такі ж проблеми виникають у випадку невідповідності методів розрахунку кредитних ризиків, застосування яких вимагають регулятори, залежно від місця здійснення банком своєї діяльності. Рівні умови конкуренції на глобальному рівні також не є досягнутими. Друга Базельська угода виходить з того, що кредитування підприємств пов'язане з більшим

системним ризиком, ніж кредити громадянам, тому фінансування реального сектора вважається ризикованим. Отже, реалізація уявлень Базельського комітету про фінансову стійкість ускладнює економічний розвиток.

Багато фахівців пророкували падіння економічного зростання внаслідок застосування Базелю III. Банківський сектор ФРН, класичної представниці рейнської моделі, за всю свою історію переніс відносно мало кризових періодів. Довгостроковий кредит в даних країнах належить до операцій з найменшим ризиком через історично зумовлені тісні зв'язки промислових підприємств з кредитними інститутами. При цьому останні виступають в ролі інсайдерів і знають реальний стан справ набагато краще рейтингових агентств. Справжні причини порушення стабільності пов'язані з фінансовою глобалізацією, яка виражається в посиленні взаємозв'язку фінансових ринків різних країн. З цієї причини кризові явища, що виникають в одній державі, поширюються на інші. Більшість глобальних криз відбувається з США і потрясіння 2007–2009 рр. не були винятком.

Загалом дослідження зарубіжного досвіду щодо зміцнення капітальної бази комерційних банків відповідно до вимог до достатності капіталу Базель III проводять як Базельський комітет з банківського нагляду, так і різні міжнародні організації (БМР, ОЕСР, МВФ, Європейська комісія, ІМФ). При цьому, якщо БКБН аналізує повноту впровадження встановлених вимог щодо достатності капіталу Базелю III в національній банківській системі і наявні відхилення за термінами імплементації вимог або якісними характеристиками капіталу, то міжнародні організації додатково досліджують вплив зрослих вимог до достатності капіталу на стійкість банківської системи і економічне зростання.

Провідні міжнародні фінансові, економічні та дослідницькі організації представили свої розрахунки, згідно з якими показали негативний вплив стандартів щодо капіталу Базелю III на показники банківського сектора і

зростання економіки в період їх імплементації. У звітах, які оцінюють вплив стандартів Базелю III на банківський сектор і економічне зростання, наголошується, що оскільки банкам необхідно зберігати прибутковість в умовах тиску на стійкі частини капіталу (акціонерний капітал і нерозподілений прибуток, найбільш часто використовувані для посилення якості базового капіталу і основного капіталу), вони будуть підвищувати ставки за кредитами, що призведе до зниження доступності кредитних ресурсів, спаду кредитної активності та обсягів кредитування і в результаті до уповільнення економічного зростання.

Країни, в тому числі з економіками, що розвиваються, які прагнули посилити свою присутність на закордонних ринках капіталу, продемонструвати стійкість національних банківських систем, їх здатність відповідати високим вимогам Базелю III і залучати інвестиції в економіку, дуже активно впроваджували нові вимоги до капіталу. У країнах Східної Європи (Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини, Румунії, Литві, Латвії, Естонії) перехід на Базельські стандарти до капіталу (Базель III) був пов'язаний із заміщенням субординованого боргу і переходом на якісні та стабільні джерела власного капіталу банку, тобто відбулася зміна структури капіталу на користь базового капіталу і капіталу 1 рівня. При цьому банки Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини та Естонії забезпечують якість і високий рівень власного капіталу за рахунок збільшення в його структурі частки коштів акціонерів.

Практика впровадження стандартів Базелю III в країнах, що розвиваються, показує, що в силу менш розвинених фінансових ринків в цих країнах і, відповідно, менших обсягів кредитування, сформовані обсяги власного капіталу забезпечують достатність на необхідному для виконання вимог Базельського комітету рівні, і навіть з запасом. Однак за нормативами ліквідності та фінансового левериджу вимоги Базелю III орієнтовані на

можливості розвинених країн і не враховують особливості і потенціал країн, що розвиваються. У зв'язку з цим, банківські системи країн, що розвиваються, орієнтовані, в першу чергу, на управління ризикованістю банківської діяльності, скорочення якої сприяє вирівнюванню тих показників, що вимагає Базель III. Ще однією перешкодою для країн, що розвиваються, при впровадженні стандартів Базелю III є необхідність інвестування значних коштів в банківські інновації, передові банківські технології, перебудову бізнес-процесів і розвиток персоналу.

Порівняння показників коефіцієнтів достатності власного капіталу і коефіцієнтів левериджу за окремими країнами показує, що для країн з тривалою глибокою рецесією в економіці характерні відносно низькі коефіцієнти капіталу за високих коефіцієнтах левериджу. Таке співвідношення свідчить про високі ваги ризику, пов'язаному з низькими за якістю активами банківської системи, і відзначається в Греції, Ірландії, Португалії. Для країн, що не мають ознак рецесії і демонструють стабільне економічне зростання (наприклад, Німеччина, Нідерланди, Бельгія), характерні низькі ваги ризику і висока якість активів, відповідно, високі коефіцієнти достатності капіталу і низькі показники левериджу.

Таким чином, за результатами оцінки впровадження стандартів Базелю III в зарубіжній банківській практиці, можна зробити висновок про те, що розвинені країни по-різному вибудовували процес впровадження нових вимог до капіталу Базелю III. Країни, що розвиваються, активно демонстрували готовність до швидкого впровадження нових вимог, в ряді випадків, незважаючи на наявність внутрішніх економічних проблем. Така активність пояснюється прагненням продемонструвати стійкість національної банківської системи для залучення додаткових інвестицій в економіку. Розвинені країни більш спокійно здійснювали впровадження нових вимог до капіталу Базелю III, даючи певні послаблення за елементами

структури капіталу. Разом з тим, слід погодитися, що повна реалізація якісних і кількісних аспектів Базелю III в світову банківську практику сприятиме підвищенню стабільності і зниження ризикованості банківської діяльності. Однак, цей процес повинен враховувати вихідні можливості, унікальний профіль системних ризиків і потенціал розвитку конкретної національної банківської системи.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ КАПІТАЛУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

3.1 Рекомендації по вдосконаленню достатності банківського капіталу для забезпечення його фінансової стійкості

Капітал банку – це спеціально створені фонди та резерви, що перебувають у користуванні банку впродовж усього періоду його функціонування та призначені для забезпечення його стійкості на основі абсорбції втрат. Для того, щоб ґрунтовно підійти до розкриття поняття «достатність капіталу банку», необхідно визначити значущість капіталу в діяльності банку через ті функції, що він виконує. До них переважна більшість науковців [29-31] відносять:

- «захисну (буфер для поглинання неочікуваних втрат та зниження вартості активів, які в іншому випадку можуть призвести до банкрутства банку, та забезпечення захисту незастрахованих вкладників і кредиторів у разі його ліквідації);

- оперативну (основне джерело ресурсів для організації безперервної діяльності, формування та розвитку матеріальної бази банку, що забезпечує умови для організаційного зростання);

- регулятивну (через фіксацію вимог до розміру та структури капіталу регуляторні та наглядові органи впливають на діяльність банку).

Для виконання цих функцій на належному рівні капітал банку має бути достатнім, тобто банк має бути достатньо капіталізованим. При цьому пропонуємо дуалістичне розуміння достатності капіталу банку:

- за якісним підходом – як здатність протистояти негативному впливу ендогенних факторів та компенсувати наслідки реалізації банківських ризиків для збереження максимальної ефективності банківської діяльності;

- за кількісним підходом – як рівень відповідності вимогам банківського нагляду та комплексу внутрішніх індикаторів, що надають критеріальні оцінки параметрів достатності капіталу з виділенням капіталізованого, квазікапіталізованого та недокапіталізованого банків.

Перший напрям розглядаємо як регуляторний, що передбачає встановлення обов'язкових до виконання кількісних вимог до розміру та структури капіталу. Другий напрям визначаємо як внутрішньобанківський, що передбачає встановлення в політиці та стратегії банку орієнтирів для визначення розміру капіталу, що має бути достатнім для покриття прийнятих та потенційних ризиків з урахуванням стану операційного середовища. Кількісний підхід передбачає визначення достатності капіталу банку як інтегративної характеристики на основі системи показників індикаторів, які характеризують рівень капіталізації банку.

Отже, достатній капітал повинен відповідати вимогам НБУ, бути відповідним не лише за обсягом, але й за якістю, щоб здійснювати активні операції, забезпечувати захист інтересів незастрахованих вкладників та кредиторів банку, сприяти стабільному функціонуванню банку й зниженню ризиків, що виникають у процесі її діяльності.

Фактори, що мають вплив на достатність капіталу банку, пропонуємо розділити на екзогенні та ендогенні. До складу ендогенних факторів слід віднести [32-37]:

- геополітичні, геоекономічні ризики, сформовані станом світової економіки, умовами торгівлі та фінансування;
- внутрішню економічну та політичну ситуацію;
- ефективність державного регулювання та нагляду (достатність та ефективність заходів, що вживає НБУ для підвищення рівня капіталізації банківської системи на макро- та мікрорівнях з використанням адміністративного та економічного інструментарію);
- розвиток та ефективність сегментів фінансового ринку (відкритість економіки, ступінь фінансової лібералізації, частота та глибина попередніх криз, наявні та потенційні канали фінансового зараження та шоків);
- соціальні фактори (рівень довіри до банківської системи, наявність соціальних потрясінь та конфліктів).

Ендогенні фактори діють на рівні одного окремого банку та пов'язані з його внутрішньою політикою. Первинними ендогенними факторами виступають фінансові (структура фінансування та активів, ризик втрати фінансування, основні напрями витрат, стабільність джерел доходів) та нефінансові (стратегія, стійкість конкурентних переваг, клієнтська та продуктова сегментація) параметри бізнес-моделі банку та похідні від неї параметри ризик-профіля.

Досягнення цілей банківського регулювання достатності капіталу вимагає формування відповідного механізму (рис. 1).

Зовнішній інструментарій регулювання достатності капіталу банку сукупність застосування превентивних та реактивних інструментів, що використовуються суб'єктами банківського регулювання та нагляду для

мінімізації негативного соціально-економічного ефекту від несприятливих змін екзогенних факторів та зростання банківських ризиків, що призводять / або можуть призвести до зниження рівня достатності капіталу.

У контексті зовнішнього регулювання забезпечення достатності капіталу банку важливим є твердження Е. П. Джагітяна, який визначив, що «інструменти мікрорегулювання достатності капіталу банку (стандарти Базеля), що застосовуються в ізоляції від макропруденційних інструментів, не в змозі забезпечити об'єктивність кількісних параметрів достатності капіталу, що були б орієнтирами банківської стресостійкості, оскільки не передбачають гнучкість регулятивних нормативів» [38].

Відповідно, зовнішній механізм регулювання достатності капіталу банку має передбачати обов'язкове поєднання інструментів мікрорегулювання достатності капіталу та макропруденційних інструментів.

Оцінка ефективності регулювання достатності капіталу банку

аналітичний інструментарій (кількісні методи, статистичний, кореляційно-регресійний аналіз) прогнозу впливу інструменту регулювання на мікро- та макрорівень банківської системи

Макроекономічний контекст

Мікроекономічний контекст

Рис.3.1. Зовнішній механізм регулювання достатності капіталу банку

Ключову роль у стимулюванні забезпечення необхідного рівня достатності капіталу відіграють мікропруденційні інструменти – нормативи достатності (адекватності) капіталу, мета застосування яких полягає у підвищенні рівня стійкості банків та попередження ідіосинкратичних банківських криз. Наразі нормативи достатності капіталу банків України спрямовані на забезпечення покриття неочікуваних втрат за кредитним ризиком та ризиком неповернення банківських активів [8]. З 1 січня 2022 року НБУ планує запровадити мінімальні вимоги щодо покриття капіталом операційного та ринкового ризиків [40].

У довгостроковій перспективі (не раніше 2024 року) НБУ заплановано «приведення структури капіталу банків у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема запровадження трирівневої структури капіталу (основний капітал 1 рівня, додатковий капітал 1 рівня та капітал 2 рівня), нові вимоги до складових капіталу та порядку вирахувань із капіталу, додаткові «пруденційні фільтри», спрямовані на очищення капіталу від складових, що не виконують захисної функції капіталу» [40].

На основі оцінювання стійкості банків регулятором можуть зініціюватись превентивні наглядові рішення: складання / оновлення програми капіталізації / плану реструктуризації / плану фінансового оздоровлення / плану заходів щодо приведення діяльності у відповідність до

вимог законодавства України; зміни бізнес-моделі та зниження на цій основі рівня ризику діяльності; перегляд заходів антикризового плану на випадок системних, ідіосинкратичних та комбінованих криз тощо [41; 42]. Також регулятор може надати рекомендації щодо забезпечення необхідного рівня достатності капіталу банку, організації корпоративного управління, управління банківськими ризиками та зниження на цій основі потреби в капіталі.

Крім мікропруденційних, регулятори активно застосовують макропруденційні інструменти регулювання достатності капіталу (табл. 3.1), частина яких планувалась до запровадження в поточному році (активацію відтерміновано через наслідки пандемії коронавірусної інфекції COVID-19), частину відповідно до плану впровадження регуляцій для банків у 2021–2024 роках [43].

Реактивні інструменти застосовуються після виявлення того факту, що банк є недокапіталізованим та передбачають ініціацію регулятором

Таблиця 3.1

Макропруденційні інструменти регулювання достатності капіталу
банку

Мета	Інструмент	Характеристика
Підвищення стійкості до шоків	Буфер запасу (консервації) капіталу	поглинання можливих втрат, що виникають в умовах економічного спаду (тимчасово зупинене в березні 2020 року через розгортання коронакризи; IV квартал 2020 – I квартал 2021 року – визначення строків активації)
Зменшення системного ризику системних банків	Буфер капіталу (додатково)	Зменшення системних ризиків, пов'язаних з дестабілізацією системно важливих банків (тимчасово зупинене в березні 2020 року через розгортання коронакризи; IV квартал 2020 – I квартал 2021 року – визначення строків активації)
Запобігання надмірному	Контрциклічний буфер капіталу	стримування надмірної кредитної активності у період підйому та її стимулювання в період спаду

зростанню кредитування	Секторальний буфер капіталу (антициклічний)	зменшення ризиків, пов'язаних з концентрацією кредитної діяльності в певних секторах
Зниження та запобігання надмірному зростанню левериджу	Змінні коефіцієнти ризику при розрахунку нормативу достатності капіталу	зменшення певних системних ризиків, що негативного впливають на достатність капіталу банку. З 2021 року планується підвищення ваг ризику для незабезпечених споживчих кредитів до 150%. Це стимулюватиме банки до проведення зваженої кредитної політики та забезпечення покриття капіталом ризиків, притаманних сегменту незабезпеченого споживчого кредитування. Це захистить сектор від накопичення системних ризиків, що сприятиме збереженню фінансової стабільності
	Коефіцієнт левериджу	обмеження росту сукупних, не зважених за рівнем ризику активів відносно капіталу (планується в Україні з 2024 року).
	Обмеження розподілу прибутку	накопичення додаткового капіталу у фазі росту та посилення стійкості банків при фазі спаду

комплексу заходів, що забезпечать необхідний рівень достатності капіталу банку шляхом його поповнення, а саме через: продаж активів, заміну активів для зниження середньозваженого ризику за активами; націоналізацію токсичних активів, що здійснюється за участю держави, через «bad bank» або інший спеціально створений орган, призначений для викупу токсичних активів; гарантування державою токсичних активів банків, що не потребує початкових державних витрат, але підвищує рівень довіри учасників на ринку. Ці заходи впроваджуються для очищення балансу банків, і в свою чергу забезпечують підтримку кредитної активності. НБУ може вимагати збільшення потенціалу внутрішнього капіталоутворення через вимоги скорочення операційних та капітальних витрат, включаючи премії керівникам та директорам; обмеження виплати дивідендів, викупу субординованого боргу чи інших інструментів. Іншим реактивним інструментом слугує націоналізація шляхом поповнення капіталу державою через викуп простих або привілейованих акцій нової емісії, а також

рекапіталізація приватними інвесторами під жорстким контролем регулятора.

Крім наведених вище, реактивні інструменти включають тимчасовий дозвіл банкам не виконувати обов'язкові нормативи достатності (адекватності) капіталу. Банки, що не створюють загрози виникнення системного ризику, можуть бути визнані неплатоспроможними та виведеними з ринку.

3.2. Пропозиції щодо вдосконалення механізму управління капіталом банку

В умовах економічної нестабільності, постійні коливання в банківській галузі зумовлюють ідентифікацію та зміну цільових орієнтирів фінансових установ, розробку відповідних критеріїв і заходів щодо їх досягнення, застосування новітніх ідей і технологій стратегічного управління, які є вирішальними для банківського успіху. Надійність та фінансова стійкість банківських установ в Україні багато в чому залежить від ефективного управління їх капіталом.

В залежності від того, наскільки банки акцентуватимуть увагу на процес формування власного капіталу, аналіз його структури, залежить їх спроможність ефективно здійснювати банківські операції та надавати послуги, до того ж фінансова стійкість банківської системи, її місце і роль у економічних процесах і подальшого розвитку економіки країни на ринкових засадах.

Кожен банк самостійно визначає політику залучення ресурсів, закладаючи при цьому в стратегію свого розвитку пріоритетні джерела й механізми їх залучення. Однією з важливих проблем, що постають перед

банками є залучення та підтримка достатнього обсягу капіталу. При цьому, відповідно до вимог регулятора, банк повинен підтримувати адекватне співвідношення між власними і залученими ресурсами. Оскільки незбалансованість у структурі ресурсів може призвести до фінансових втрат та погіршення показників, котрі характеризують фінансову стійкість банків, і відповідно до погіршення його позицій на ринку банківських послуг.

Отже, одне з основних завдань, що стоїть перед банківським менеджментом, – сформувати такий банківський капітал, який буде забезпечувати підтримку стабільного рівня доходів, а також сприяти зміцненню позицій банку на відповідному рівні, для залучення необхідних банківських ресурсів на вигідних умовах. Саме тому управління капіталом є вагомим складовим управління банківською діяльністю.

В першу чергу потрібно враховувати внутрішні й зовнішні фактори, що впливають на управління капіталом банків. Внутрішні фактори управління капіталізацією банків визначаються тим, що керуючі впливи формуються всередині самого банку, а при зовнішньому відповідно – ззовні.

Таким чином, формування сучасних засад концепції управління капіталом банків, не можливе без урахування впливу як внутрішніх, так і зовнішніх факторів на цей процес.

Зовнішні фактори, що мають суттєвий вплив на процес управління капіталізацією банку:

- міжнародні фінансові ринки та організації;
- державна фінансова політика;
- державний фінансовий ринок; - розвиток банківського законодавства; - політична та соціальна стабільність.

Що стосується внутрішніх факторів управління капіталізацією банків, то до них відносять:

- стратегію розвитку банку;
- систему корпоративного управління;
- систему внутрішнього контролю; - фінансовий стан банку [48].

Тобто, як внутрішні, так і зовнішні фактори створюють комплексний вплив на процес управління капіталізацією банку, від них залежать перспективи його функціонування й вибір стратегічної цілі, реалізація якої повинна здійснюватися відповідними механізмами.

Ключову та координуючу роль під час створення фінансової бази установи відіграє політика управління банківським капіталом, що зумовило актуальну потребу використання комплексного підходу до стратегічного управління останнім.

Концепція комплексного підходу до стратегічного управління банківським капіталом передбачає глибинне вивчення об'єкта дослідження з усіх боків, встановлення як можна більшої кількості його стратегічних властивостей, зв'язків, стосунків. Таким чином визначений підхід дозволяє врахувати множинність аспектів, збалансувати та поєднати їх у сукупності для встановлення цілей розвитку банку.

Стратегічне управління банківським капіталом — це реалізація концепції управління, яка зумовлює формування бажаного економічного стану (структури) капіталу відповідно цілей та потенціалу розвитку банку, встановлює характер відносин між окремими ланками його внутрішньої структури, враховує вплив середовища та визначає відповідність реальним можливостям формування досяжним шляхом істотної зміни якісних характеристик його розвитку. При цьому головна мета — це залучення і підтримка достатнього обсягу капіталу для розширення діяльності і створення захисту від ризиків, які бере на себе банк, прогнозування його величини з урахуванням зростання обсягу балансових і позабалансових

операцій, дотримання встановлених нормативними актами пропорцій між різними елементами капіталу. Безумовно, це управління тісно пов'язане із прийняттям управлінських рішень, оскільки капітал завжди виступає необхідним атрибутом діяльності кредитної установи — від моменту створення банку до його ліквідації або реорганізації. Тому налагоджений механізм стратегічного управління капіталом передбачає:

- чітку постановку цілей і завдань, а також контроль за їх дотриманням у плановому періоді;
- удосконалення методики визначення і аналізу ефективності використання всіх видів капіталу;
- розробку напрямків оптимізації процесу управління капіталом, а також їх аналізу і впровадження;
- розробку методики оперативного управління високоліквідними активами;
- розробку загальної стратегії управління капіталом;
- використання у процесі управління економічних методів і моделей, зокрема при аналізі і плануванні;
- орієнтацію на використання внутрішніх важелів впливу на процес управління капіталом [42].

Серед завдань управління банківським капіталом доцільно виділити:

- дотримання банком вимог щодо капіталізації згідно з встановленими нормативами;
- контроль за відповідністю розміру наявного і необхідного капіталу, що визначається обсягами проведених операцій, наданих послуг, прийнятим ризиком і стратегічними планами;
- використання можливостей нарощування капітальної бази за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел;

— отримання оптимального співвідношення між інвестиціями на розвиток банку і виплатою дивідендів акціонерам [42].

Зазначене і зумовлює впровадження підходу, який характеризує сукупність взаємопов'язаних між собою організаційних, фінансовоекономічних, соціальних, правових та ін. аспектів управління банківським капіталом, тобто визначає комплексність у стратегічному управлінні.

Комплексність у стратегічному управлінні капіталом банку має певні аспекти, а саме:

- організаційний аспект визначає точність передбачення змін капіталу в банківському середовищі, обумовлених процесом формування структурних складових, час адаптації до впливу зовнішнього середовища, конкурентоспроможність послуг, що впливають на стан структури капіталу (зокрема депозитного);

- фінансово-економічний аспект передбачає досягнення певних економічних показників потенціалу банку, зокрема з'ясування частки економічного капіталу, рівня доходності власного капіталу та максимізацію (або оптимізацію) прибутку у визначений часовий інтервал (згідно з обраними критеріями оптимальності).

- правовий аспект зумовлює відповідність управлінських рішень щодо банківського капіталу нормативно-правовим параметрам (законодавчим), які регулюють стан відповідних структурних складових.

- соціальний аспект корегує стратегічні альтернативи власників відповідного виду капіталу у перспективі та узгоджує їх з інтересами працівників банку.

Комплексний підхід до управління банківським капіталом — це узгоджена робоча структура, яка має діяти в банку і містити ефективні

управлінські методи, у відповідності до визначених стратегічних цілей, серед яких:

- збільшення доходу за акціями, тобто підвищення вартості банку для його акціонерів;
- підтримка достатнього рівня прибутковості (внутрішнє джерело поповнення власного капіталу);
- дотримання вимог щодо розміру власного капіталу;
- управління ризиками, включаючи контроль гепів [42].

В свою чергу, вибір кращого джерела нарощування розмірів власного капіталу банку слід здійснювати з урахуванням:

- прав та інтересів існуючих і потенційних акціонерів банку;
- ринкових умов (здатності ринку поглинути нову емісію акцій або капітальних зобов'язань банку);
- ступеня точності прогнозів щодо майбутнього прибутку банку;
- ризику недостатності або недоступності для банку окремого джерела власного капіталу;
- відносних витрат щодо залучення певного джерела зростання власного капіталу;
- впливу на прибутковість акціонерного капіталу, що вимірюється прибутком на одну звичайну акцію;
- існуючих обмежень щодо залучення окремих джерел власного капіталу банку, передбачених законодавством і/або державними органами регулювання банківської діяльності;
- оподаткування операцій з нарощування власного капіталу банку [43].

При комплексному підході до стратегічного управління капіталом можна рекомендувати використовувати певні принципи, яких повинні дотримуватися банківські установи:

- регламентації - дотримання певних правил, положень, інструкцій, нормативів та інших нормативних документів, що регулюють стан структурних складових банківського капіталу;
- спільності - стратегічне управління відбувається не за одним напрямком, а за їх сукупністю, стосується не одного компонента капіталу, а всієї структури;
- спеціалізації - закріплення за кожним підрозділом певних функцій, робіт і операцій з покладанням на них повної відповідальності за кінцеві результати їх діяльності в процесі стратегічного управління банківським капіталом;
- стратегічно орієнтованої творчості - досягнення двох взаємозалежних цілей: забезпечення творчого підходу при проектуванні і впровадженні передових прийомів стратегічного управління і максимальне використання творчого потенціалу управлінських працівників у їх повсякденній діяльності;
- прибутковості - виконання постійного аналізу фінансових ринків з метою мобілізації відносно дешевих залучених і їх якнайдорожчим розміщенням;
- мінімізації ризиків - потенційне оцінювання та управління банківськими ризиками;
- задоволеності потреб клієнтів - орієнтація на потреби клієнтів, щоб не лише зберегти наявну структуру клієнтури, а й залучити нових клієнтів та збільшити депозитний капітал [49].

Кожен з даних принципів має самостійне значення. Разом з тим вони доповнюють один одного, розкриваючи різні засоби комплексного підходу до стратегічного управління.

Комплексне управління банківським капіталом координуватиме певні засоби, які визначають добробут акціонерів і формують управління ризиками. Інвестори та менеджери банку повинні оцінити низку чинників, які впливають на стан банківського капіталу, серед яких ризик зміни відсоткових ставок (зокрема вплив на стан залученого капіталу), стан ліквідності (економічний вплив) тощо.

Тому на найвищому стратегічному рівні управління банківським капіталом і визначається як сукупність взаємопов'язаних аспектів, таких як створення вартості банку для акціонерів, управління ризиками для визначеності певного рівня рентабельності, законодавчі обмеження, вартість позикового капіталу, управління відсотковим ризиком і ліквідністю.

З метою впровадження визначеного підходу на всіх рівнях слід створити комплексну сполуку, яка гарантуватиме узгоджену діяльність всіх підрозділів, спрямовану на досягнення загальної мети. Неодмінно вже на цьому рівні необхідно враховувати підготовку стратегічно орієнтованого персоналу. Тобто слід перерозподілити людський капітал банку таким чином, щоб найбільш мобільними у стратегічному управлінні виявилися дві основні категорії персоналу:

- стратеги (оцінюють перспективи розвитку галузі та внутрішніх банківських аспектів з погляду власних очікувань);
- висококваліфікований персонал (продавці банківських послуг, економісти, IT фахівці тощо) [49].

Враховання ними всіх аспектів (організаційних, фінансовоекономічних, правових та ін.) сприятимуть найбільш ефективному використанню банківськими співробітниками своїх обов'язків у сукупному стратегічному управлінні.

Також всі аспекти комплексного підходу необхідно підтримувати наявністю достовірної інформації щодо банківського капіталу (як попередньої інформації, так і прогнозів розвитку). Сучасні технологічні засоби повинні допомогти розмістити її в зручному форматі (структурувати відповідну звітність), що сприятиме оперативному контролю на всіх рівнях.

Отже, комплексне стратегічне управління банківським капіталом стосується практично всіх сфер фінансового управління банком. І його найважливішими елементами є політика у таких напрямках:

- контроль за достатністю власного капіталу;
- визначення політики у сфері співвідношення власного і залученого капіталу;
- формування оптимальної структури балансу банку з метою отримання максимальної дохідності.

Узагальнюючи викладене, слід підкреслити, що впровадження комплексного підходу до стратегічного управління банківським капіталом дозволить виміряти, локалізувати, і проконтролювати всі сфери стратегічної політики кредитної установи щодо банківського капіталу та його складових в динамічній системі економічних і політичних умов. Це сформує підставу для прийняття доцільних, ініціативних і наступальних рішень.

Отже, на сучасному етапі розвитку банківської системи в умовах економічної нестабільності гостро стоїть питання формування ефективної системи управління капіталом банків. Потрібно враховувати внутрішні та зовнішні фактори впливу, від яких залежать перспективи діяльності банку. Відповідно комплексна концепція управління капіталом банків передбачає встановлення та досягнення потрібних цілей і завдань капіталізації.

Впровадження зазначених у концепції заходів сприятиме залученню і підтримці достатнього обсягу капіталу для захищення діяльності і створення захисту від ризиків. Забезпечить розвиток та підвищення рівня стабільності, а також підвищить конкурентоспроможність банків у секторі та сприятиме фінансовій стійкості національної економіки на шляху до інтеграції у світове господарство.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Дослідження в магістерській роботі присвячене аналізу капіталу та його ролі у забезпеченні фінансової стійкості банку. Проведене дослідження дає змогу зробити наступні загальні висновки:

1. Визначено, що власний капітал банку – це грошові кошти, що внесені акціонерами, а також кошти, утворені в процесі діяльності банку, з метою забезпечення його економічної самостійності й фінансової стійкості. Фінансова стійкість банківської системи залежить від здатності кожного елемента системи, тобто комерційного банку, долати кризові ситуації, економічні шоки, впливи негативних зовнішніх та внутрішніх чинників та продовжувати ефективне функціонування, своєчасно виконувати зобов'язання та слугувати надійною та захищеною інституцією для вкладників, інвесторів та їхніх коштів.
2. Протягом останніх двох років і вперше з моменту настання кризи український банківський сектор демонструє рекордну прибутковість, активізацію кредитування та помітне посилення фінансової стійкості. Загалом, кредитні установи України виконують усі нормативні вимоги Нацбанку та є достатньо капіталізованими у нинішній макроекономічній кон'юктурі. Фактори, які можуть впливати на банківську систему у випадку настання кризи, це недостатньо консервативна оцінка платоспроможності клієнтів банками, короткостроковість вкладів та їх доларизація, недостатня операційна ефективність.
3. Документами, розробленими Базельським комітетом, вносяться зміни до нормативно-правового забезпечення пруденційного регулювання щодо

достатності регулятивного капіталу кредитних установ, вимог до формування резервів та регулювання кредитних операцій, запровадження системи оцінки ризиків, внутрішньобанківських процедур відстеження та управління ними.

4. Концепція комплексного підходу до стратегічного управління банківським капіталом передбачає глибоке вивчення об'єкта дослідження з усіх боків, встановлення як можна більшої кількості його стратегічних властивостей, зв'язків, стосунків. Таким чином визначений підхід дозволяє врахувати множинність аспектів, збалансувати та поєднати їх у сукупності для встановлення цілей розвитку банку. Базовим при дослідженні достатності капіталу як об'єкту регуляторного впливу є розгляд за якісним (здатність протистояти негативному впливу ендегенних факторів та компенсувати наслідки реалізації банківських ризиків для збереження максимальної ефективності банківської діяльності) та кількісним (рівень відповідності вимогам банківського нагляду та комплексу внутрішніх індикаторів, що надають критеріальні оцінки параметрів достатності капіталу) підходам. Кількісний підхід передбачає визначення достатності капіталу банку як інтегративної характеристики на основі системи показників-індикаторів, які характеризують рівень капіталізації, на основі цього здійснюється віднесення банку до категорії капіталізованого, квазікапіталізованого або недокапіталізованого.

Застосування регуляторного інструментарію має на меті запобігання системного ризику та попередження його негативного впливу на фінансову та економічну систему країни та базуватись на відповідному механізмі їх відбору за сформованою системою критеріїв. Отже, в цілому можна відзначити, що виділення напрямів роботи щодо оптимізації роботи банків з банківських ресурсів, сприятимуть відновленню довіри вкладників до

банківських установ, залученню більших обсягів депозитних ресурсів, подоланню наслідків економічної кризи та підвищенню ефективності, як самого банку, так і банківської системи країни в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2000 № 2121-III (Редакція від 10.06.2017) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
2. Кузнецова С.А., Болгар Т.М., Пестовська З.С. Банківська система Навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2014. 400 с.
3. Матлага Л. О. Сутність банківського капіталу та його взаємозв'язок із поняттям «ресурси банку». Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : збірник наукових праць / ред. кол. : І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. Випуск 25. С. 125–130.
4. Стойка В.С. Проблеми капіталізації комерційних банків України в сучасних умовах. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія "Економіка", 2014. Випуск 2(43). С. 98-103.
5. Рябініна Л.М. Банківські операції. Навчальний посібник. Одеса: Ротапринт. ОДЕУ. 2011. - 536 с.
6. Сокиринська Ю. І. Фінансовий менеджмент у банку. Навчальний посібник. /за ред. І.Г.Сокиринської, Т.О.Журавльової. Дніпропетровськ: Пороги. 2016. 192 с.
7. Онищенко Ю.І. Чинники формування власного капіталу банків України/ Ю. І. Онищенко, Т. С. Гребенщикова. Економіка і суспільство. 2016. Випуск №2. С. 525-530.

8. Постанова 28.08.2001 № 368 (Редакція від 03.08.2017) Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01/paran105#n105>
9. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності: Навч.-метод. посібник для самот. вивч. дисц. К.: КНЕУ. 2003. 347 с.
10. Владичин У.В. Функціональний аналіз іноземного банківництва. Науковий вісник НЛТУ України. 2007. № 17.6. С. 143-147
11. Фостяк В.В. Функції банківського капіталу в забезпеченні розвитку банківської системи України. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. № 20.1. С. 257-263.
12. Коваленко В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика: монографія. Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”. 2010. 228 с.
13. Ключко Л. А. Фінансова стійкість банків: теорія та методика оцінки : монографія. НУДПС України. Ірпінь: Вид. НУДПС України. 2013. 246 с.
14. Варцаба В. І. Проблеми забезпечення фінансової стійкості банківської системи України. Наук. вісник Ужгородського ун-ту. 2018. №1. С. 311–316.
15. Довгань Ж. М. "Базель III" у забезпеченні фінансової стійкості банківської системи. Вісник Університету банківської справи НБУ. 2011. №1. С. 224–229.
16. Матеріали Національного банку України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
17. Коваленко В. В. Моніторинг фінансової стабільності банківської системи України. Східна Європа. Економіка, бізнес та управління. 2019. №2. С. 321–330.
18. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 №

2121–III [Електронний ресурс] // Законодавство України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

19. Гладинець Н.Ю. Фінансова стійкість банківської системи України та особливості її забезпечення в умовах кризових явищ. Економічний простір. 2015. № 94. С. 152–161.

20. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні // Постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.

21. Юрчишена Л. В. Дотримання економічних нормативів комерційними банками України. Ефективна економіка. 2011. №9.

22. Ганзюк С. М. Практика здійснення дистанційного нагляду НБУ за діяльністю банків в Україні. Економіка і суспільство. 2018. №16.

23. Банківський нагляд : навч. посібник / В. І. Міщенко, А. П. Яценюк, В. В. Коваленко, О. Г. Коренева. Київ: Знання, 2004. –406 с.

24. Тарнавський М. Мінімальні вимоги до капіталу [Електронний ресурс] НБУ. 2018. Режим доступу до ресурсу: https://bank.gov.ua/admin/uploads/article/Risks_%D0%A2%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_VV.pdf?v=4.

25. Чуб О. О. Перспективи впровадження Базель III в умовах фінансової глобалізації. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2012. № 1(12). С. 18-26.

26. Валова І. Нові принципи угоди Базель II. Банки та банківські системи. 2007. №2. С. 13–20.

27. Хоружий Д. Сучасні тенденції впровадження положень Базелю III. Вісник НБУ. 2015. №4. С. 60–65. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2015_4_19

28. Матлага Л. Еволюція регулювання фінансового сектору: від "Базель II" до "Базель III". Економічний аналіз. 2013. №12. Ч.2.
29. Енциклопедія банківської справи України / Редкол.: В. С. Стельмах та ін. Київ: «Молодь», «Ін Юре», 2001. 680 с.
30. Сало І. В., Криклій О. А. Фінансовий менеджмент банку : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2007. 313 с.
31. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент в банку : навч. посіб. К.: КНЕУ, 2003. 468 с.
32. Банковское дело: управление и технологии / Под ред. проф. А. М. Тавасиева. М. : ЮНИТИ- ДАНА, Москва, 2001. 863 с.
33. Багдалов Р. Х. Собственный капитал банка и управление им : автореф. дис. канд. экон. наук : спец. 08.00.10. Саратов, 2003. 23 с.
34. Дзюблюк О. В. Комерційні банки в умовах переходу до ринкових відносин. Тернопіль: Видавництво «Тернопіль», 1996. 140 с.
35. Мельник К. С. Развитие подходов к оценке достаточности капитала в свете нового Базельского соглашения по капиталу: автореф. дис. канд. экон. наук : спец. 08.00.10. СПб, 2007. 24 с.
36. Торяник Ж. І. Забезпечення функціональної достатності ресурсного потенціалу банків: дис. канд. экон. наук: спец. 08.00.08. Суми, 2008. 187 с.
37. Яремчук О. В., Ларіонова К. Л. Аналіз достатності власного капіталу банку. Фінансово- кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2011. № 1.
38. Стадник А. С. Механізм державного антикризового регулювання банківської системи: дисертація ... канд. экон. наук, спец.: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Суми: СумДУ, 2019. 287 с.
39. Кравчук І. С. Операціоналізація непрямих інструментів макропруденційної політики на ринку обігових фінансових інструментів.

Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2017. Вип. 1. С. 276-287. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2017_1_35

40. Оновлено план упровадження регуляцій для банків у 2021–2024 роках. Національний банк України. URL: // <https://bank.gov.ua/ua/news>

41. Худолій Ю.С. Особливості сучасної концепції управління капіталізацією банків в Україні. Економіка і регіон №4 (53). 2015. ПолтНТУ. С.129-134.

42. Чернишова Л.І. Концепція комплексного підходу до стратегічного управління банківським капіталом. Праці Одеського політехнічного університету, 2011. Вип. 2(36). С.290-296.